

BÜRKÜT

www.burkutdergisi.com

Türk Dünyası Dergisi

Araştırma Makalesi

BÜRKÜT

Makale Geliş Tarihi: 23.05.2026

Journal of Turkish World

Makale Kabul Tarihi: 02.06.2026

Torun, F. (2026). Törü'den töre saikine: Türk hukuk ve dil tarihinde ~1400 yıllık bir semantik inversiyon. *Bürküt Türk Dünyası Dergisi*, 5(1), 66-84. <http://dx.doi.org/10.56210/burkut89>

TÖRÜ'DEN TÖRE SAİKİNE: TÜRK HUKUK VE DİL TARİHİNDE ~1400 YILLIK BİR SEMANTİK İNVERSİYON

Dr. Öğr. Üyesi Fatih TORUN

Kafkas Üniversitesi fatihatorun8027@gmail.com ORCID

Öz

Türkçenin kayıt altındaki ilk döneminden (Orhun Yazıtları, 8. yy) günümüz Türk ceza hukukuna (TCK m.82/k, 2005) uzanan yaklaşık 1400 yıllık süreçte törü / töre sözcüğünün anlam evrimi, bu çalışmada art zamanlı semantik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Sözcüğün 732'de devleti kuran üst norm olarak ("türük bodunun ilin törüsün tuta birmiş, iti birmiş", KT D2), 1069-70'te kozmik adalet ilkesi olarak (Kutadgu Bilig B.3471-72) ve 2005'te kasten öldürme suçunun ağırlaştırıcı nitelikli hâlinin yasal adı olarak karşımıza çıkması, alan yazınında daha önce sistematik biçimde belgelenmemiş bir anlamın tersine dönüşüm sürecine işaret etmektedir. Çalışmanın temel savı, söz konusu dönüşümün anlam daralması, kötüleşmesi ve bağlam kaymasının kümülatif ve birbirini besler işleyişinin ürünü olduğudur. Bu bileşik süreç "semantik inversiyon yapısı" olarak kavramlaştırılmış ve Traugott ile Dasher'ın (2002) tarihsel pragmatik çerçevesi içinde konumlandırılmıştır. Yöntem olarak Tekin (2003) edisyonunun tam metin taramasıyla 33 geçiş ve beş formül tipi saptanmış, *Divanü Lügati't-Türk* ile *Kutadgu Bilig'de* kozmolojik doruk niceliksel verilerle belgelenmiş, Moğol-Osmanlı Dönemi'nde beş halkalı terminoloji sürekliliği ve 1858-1926 kodifikasyon sürecinde normatif kopuş izlenmiştir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 2013 tarihli emsal kararı (E.2013/1-355), inversiyonun ceza hukuku söylemi katmanında tamamlandığını teyit etmektedir. Bulgular, kanunilik ilkesi tartışmaları ve uluslararası insan hakları normlarıyla (CEDAW 2005, A/60/38, para.363) uyum açısından özgün bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Semantik inversiyon, törü / töre; art zamanlı anlambilim, Orhun Yazıtları, Kutadgu Bilig.

FROM TÖRÜ TO TÖRE SAIKI: A SEMANTIC INVERSION SPANNING ~1400 YEARS IN TURKISH LEGAL AND LINGUISTIC HISTORY

Abstract

This study investigates, through diachronic semantic analysis, the approximately 1400-year meaning evolution of the Turkish word *törü* / *töre* from the earliest attested period of the language (Orkhon Inscriptions, 8th c.) to contemporary Turkish criminal law (TCK Article 82/k, 2005). The central argument holds that the transformation of the term from the founding normative principle of the state (KT D2, 732) to the cosmic justice concept of the Kutadgu Bilig (1069-70) and finally to the legal label for an aggravated form of intentional homicide (TCK 82/k, 2005) constitutes a semantic inversion construct produced by the cumulative operation of three mechanisms: semantic narrowing, semantic pejoration, and contextual register shift. A full-text scan of the Orkhon Inscriptions (Tekin, 2003) identifies 33 occurrences and five formula types; cosmological apex is traced through the *Dîvânu Lugâti't-Türk* and Kutadgu Bilig; a five-link terminological chain connects Göktürk *törü* to Ottoman *örf*; and normative rupture is mapped across the Tanzimat-Republican codification process (1858-1926). The 2013 ruling of the Court of Cassation General Criminal Board (E.2013/1-355) confirms that the inversion is complete at the level of criminal-law discourse, while everyday usage retains the older positive sense. Findings carry implications for the history of Turkish linguistics, debates on the principle of legality, and compliance with international human rights norms (CEDAW 2005, A/60/38, para.363).

Keywords: Semantic inversion, *törü* / *töre*, diachronic semantics, Orkhon Inscriptions, Kutadgu Bilig.

Giriş

1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Dil, toplumsal dönüşümlerin en hassas kaydedicilerinden biridir. Bir sözcüğün zaman içindeki anlam serüveni incelendiğinde, o dili konuşan toplumun tarihsel deneyimi, hukuki kurumları ve iktidar ilişkileri katman katman gün yüzüne çıkar. Türkçenin yaklaşık 1400 yıllık yazılı tarihi boyunca *törü* / *töre* sözcüğünün izlediği yol, bu bağlamda eşsiz bir örnek teşkil etmektedir.

Sözcük, 732 yılında dikilen Köl Tigin Yazıtı'nda devleti kuran ve kağanın korumakla yükümlü olduğu evrensel normun adıdır. "Türük bodunun ilin törüsün tuta birmiş, iti birmiş" (Tekin, 2003, KT D2). Yusuf Has Hacib'in 1069-70'te kaleme aldığı Kutadgu Bilig'de *törü* 297 satırda geçmekte ve göğü tutan evrensel adalet ilkesi olarak betimlenmektedir: "bu kök turgüki ol könilik *törü* / *törü* artasa kök turumaz örü" (Arat, 1947, B.3471-72). Bu kozmolojik yüksekliğin tam karşısında, 2005 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu Madde 82/1-k'da aynı sözcük, kasten öldürme suçunun ağırlaştırıcı nitelikli halinin yasal adı olmuştur.

Bu geçişin ardında yatan anlam sürecini kavramak, sözcüğün taşıdığı hukuki belirsizliğin kaynaklarını anlamak açısından da belirleyici öneme sahiptir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 2013 tarihli emsal kararında sözcüğün hem olumlu hem olumsuz anlam taşıyabildiğini teslim etmek durumunda kalmıştır. Bu bilişsel belirsizlik, sözcüğün yüzyıllar içinde biriktirdiği anlam katmanlarının hukuki pratiğe yansımından başka bir şey değildir.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Alt Problemler

Çalışmanın temel amacı, törü / töre sözcüğünün Göktürk Dönemi'nden (8. yy) TCK m.82/k'ya (2005) uzanan süreçte yaşadığı anlam dönüşümünü art zamanlı semantik analiz yöntemiyle belgelemek, bu dönüşümü “semantik inversiyon yapısı” olarak teorik düzlemde tanımlamak ve sınanan hipotezlerle ilişkilendirmektir.

Alt Problemler

AP-1: Orhun Yazıtları'nda törü / törenin sözdizimsel konumu, kolokasyon kalıpları ve anlam işlevi nedir? AP-2: Uygur-Karahanlı Dönemi'nde kavramın anlam alanı hangi yönde ve hangi mekanizmalarla değişmiştir? AP-3: Moğol-Osmanlı Dönemi'nde törü / örf terminoloji sürekliliği nasıl belgelenebilir? AP-4: TCK m.82/k'daki “töre saiki” ibaresinin anlambilimsel ve hukuki arka planı nedir; Yargıtay içtihadı bu süreci nasıl yansıtmaktadır? AP-5: Bu çalışmanın bulguları ilgili alan yazınındaki çalışmalarla nasıl örtüşmekte ya da ayrılmaktadır?

1.2. Araştırmanın Hipotezleri

Art zamanlı anlambilim kuramları temelinde araştırmanın üç ana hipotezi şöyle kurulmuştur:

H1 - Bileşik Dönüşüm

Törü / töre sözcüğünün dönüşümü, anlam daralması, kötüleşmesi ve bağlam kayması mekanizmalarının kümülatif ve birbirini besler işleyişinin ürünüdür. Test edilebilirlik kriteri: Üç mekanizmadan herhangi biri belirli bir dönemde belgelenemezse hipotez zayıflar; tümünün farklı dönemlerde aktif olduğu gösterilirse H1 desteklenir.

H2 - Semantik İnversiyon

Sözcüğün TCK m.82/k'daki kullanımı, Göktürk Dönemi'ndeki anlam alanıyla karşılaştırıldığında normatif polaritenin tersine döndüğünü göstermektedir. Test edilebilirlik kriteri: TCK ile Orhun Yazıtları arasında değer eksenini tersine dönmemiş olsaydı H2 reddedilirdi ayrıca inversiyonun hangi söylem katmanında tamamlandığı belirtilmelidir.

H3 - Hukuki Söylem Kayması

Sözcüğün ceza kanunundaki suç unsuru konumuna taşınması, Batılılaşma-pozitivizm baskısı ve uluslararası hukuk normlarının etkisiyle gerçekleşen bir söylem kaymasını yansıtmaktadır. Test edilebilirlik kriteri: 1858/1926 Batı modeli ile 2004-2005 AB/CEDAW süreci arasında nedensel bağlantı belgelenmezse hipotez zayıflar.

1.3. Araştırmanın Özgünlüğü ve Alan Yazınındaki Boşluk

YÖK Ulusal Tez Merkezi (Mayıs 2026) üzerinde yürütülen sistematik tarama, bahsi geçen çalışmanın ele aldığı sorunun akademik düzlemde örnekleri sınırlı bir başlık olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. “Töre saiki” başlığında 4 tez (Altındal, 2019; Yıldız 2019; Yeşilyurt 2024; Ahmed 2025) tespit edilmiştir. Bu çalışmaların tümü ceza hukuku perspektifinden yürütülmüş olup tarihsel anlambilim boyutunu içermemektedir. “Art zamanlı anlambilim” anahtar ifadesi yalnızca tek bir tezde geçmektedir (Selçuk, 2000) ve bu tez törü / töre üzerine değildir. “Orhun Yazıtları + töre” kombinasyonu YÖK Tez veri tabanında hiçbir tezde başlık düzeyinde örtüşmemektedir. Bu sayısal kanıtlar, dil bilimi ve hukuk tarihinin kesiştiği özgül araştırma alanının literatürdeki boşluğunu somut biçimde belgelemektedir.

Mevcut çalışmaların bir bölümü törü / örf terminoloji değişimini ele almıştır (Uğurlu & Yılmaz, 2011; Pamir, 2009; Düzgün, 2021) ancak bunların tümü ya tek bir dönemi kapsamakta ya da yalnızca hukuk tarihi ya da yalnızca dil bilim perspektifini benimsemektedir. Art zamanlı anlambilim perspektifinden törü / töre sözcüğünü ~1400 yıllık bir zaman dilimiyle ve birincil metin taramasına dayalı olarak ele alan, dil bilimi ile ceza hukuku içtihadını aynı çerçevede bütünleştiren bir çalışma alan yazınında bulunmamaktadır.

Burada kuramsal bir açıklık gerekmektedir. Batı dil bilimi yazınında enantiosemi (auto-antonym), semantic polarity reversal ve Blank-Koch (1999) çerçevesindeki pejoration zinciri gibi kavramlar zaten mevcuttur. Önerilen “semantik inversiyon yapısı” bu mevcut kavramları ikame etmemektedir. Üç noktada onlardan ayrılmaktadır. Birincisi, klasik enantiosemi tek bir sözcüğün eş zamanlı düzlemde iki zıt anlamı barındırmasını betimlerken (Latince altus = hem “yüksek” hem “derin”) semantik inversiyon yapısı uzun dönemli art zamanlı dönüşümü işaret eder. İkincisi, semantic polarity reversal genellikle tek mekanizmaya (örneğin yalnızca “pejoration”)a atfedilirken semantik inversiyon yapısı üç mekanizmanın kümülatif işleyişini kapsamlı biçimde tanımlar. Üçüncüsü, Blank-Koch pejoration zinciri kültürel kaymalara odaklanırken semantik inversiyon yapısı söylem türü değişimini (kağan söylemi → ceza hukuku söylemi) merkeze almaktadır. Bu nedenle önerilen yapı, mevcut çerçeveleri genişleten ve Türkçe hukuk söylemi bağlamına özgü bir kavramsal araç olarak değerlendirilmelidir.

Özgün katkı altı boyutta özetlenebilir. (1) Orhun Yazıtları’nda 33 geçiş ve 5 formül tipi tespiti; (2) “semantik inversiyon yapısı”nın kavramlaştırılması; (3) beş halkalı terminoloji zincirinin birincil kaynaklarla belgelenmesi; (4) Tanzimat-Cumhuriyet halkasının H3 hipotezindeki rolü; (5) CEDAW 2005 paradoksunun belgelenmesi; (6) kanunilik ilkesi sorununu sözcük tarihiyle ilişkilendiren dil bilimi-hukuk sentezi.

1.4. Alan Yazını

Art zamanlı anlambilim literatürü çalışmanın kuramsal zeminini üç eksen üzerinde oluşturmuştur. Birinci eksen anlam değişmesinin sınıflandırılmasıdır. Ullmann (1962), anlam daralması, genişlemesi, iyileşmesi ve kötüleşmesini temel türler olarak sistematize etmiştir. Aksan’ın (2009) Türkçe anlambilim çalışması bu sınıflandırmayı yerli örneklerle derinleştirmiştir. Traugott ve Dasher (2002), söylemsel bağlam kaymasının değişmedeki rolünü tarihsel pragmatik perspektifinden ele almıştır. Blank ve Koch (1999), anlam değişmesini kültürel ve bilişsel dönüşümlerle ilişkilendirmiştir. Geeraerts (1997), prototipik anlam merkezinin tarihsel olarak kayabileceğini göstermiştir. Hamilton, Leskovec ve Jurafsky (2016) hesaplamalı dil bilimi açısından istatistiksel anlam değişmesi yasalarını ortaya koymuştur.

İkinci eksen Türk hukuk tarihi yazımıdır. İnalçık (1958), Osmanlı örf-i sultani hukukunun Türk devlet geleneğindeki köklerini Orhun Yazıtları'nı doğrudan kanıt olarak kullanarak göstermiştir. Pamir (2009) ve Uğurlu-Yılmaz (2011), töre kavramının Orta Asya Türk hukukundaki işlevini ve töreden örf'e geçiş sürecini farklı disiplinler mercekle altında işlemiştir. Üçüncü eksen modern Türk ceza hukukunda töre saiki tartışmasıdır. Akbaba (2008), İskender (2011), Otacı (2013) ve Doğan (2016) TCK m.82/k'nın içtihat evrimini, kanunilik sorununu ve töre-namus ayrımını hukuk doktrini açısından kapsamlı biçimde işlemiştir. Bu üç eksen anlam bilimsel analiz çatısı altında bütünleştirmek bahsedilen çalışmanın özgün katkı zeminini oluşturmaktadır.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Çalışma, nitel desen içinde art zamanlı (diyakronik) metin analizi yaklaşımını benimsemektedir. Art zamanlı anlambilim, bir sözcüğün farklı zaman dilimlerindeki anlam alanını karşılaştırmalı olarak inceleyen tarihsel dil biliminin temel yöntemsel araçlarından biridir (Ullmann, 1962; Traugott & Dasher, 2002). Araştırmanın soruları tek bir sözcüğün ~1400 yıllık anlam değişimini belirlemeye yöneldiğinden art zamanlı yaklaşım hem doğal hem zorunlu bir seçimdir. Bu dönüşüm eş zamanlı analizle kavranamaz (Geeraerts, 1997; Aksan, 2009).

Çalışmanın veri kaynakları birincil metin külliyyatı ve ikincil akademik çalışmalardan oluşmaktadır. Birincil kaynaklar, doğrudan metinsel kanıt içeren kayıtlı dilsel verilerdir. İkincil kaynaklar bunlar üzerine yürütülmüş yorumlama ve analiz çalışmalarıdır. Her iki kaynak türü aynı analitik çerçeve içinde bütüncül bir metin okuması anlayışıyla işlenmiştir.

2.2. Kuramsal Çerçeve

Çerçevenin üç kurucu bileşeni şunlardır. Anlam daralması (semantic narrowing), bir sözcüğün kullanım alanının zamanla belirli bir bağlam ya da anlamsal alt kategoriyle sınırlanması sürecidir. Başlangıçta genel bir kavramı karşılayan sözcük, belirli bir boyutla özdeşleşir (Ullmann, 1962, s. 231-235; Aksan, 2009, s. 85-88). Anlam kötüleşmesi (semantic pejoration), olumlu ya da nötr içeriğin zamanla olumsuz değer yüküne dönüşmesidir. Kavramın gönderim alanı değişmez ama değerlendirme eksenini tersine döner (Traugott & Dasher, 2002, s. 49-53; Blank & Koch, 1999). Bağlam kayması (contextual register shift) sözcüğün belirli bir söylem türünde edindiği özel anlamın, zamanla asıl anlam olarak yerleşmesini ifade eder (Traugott & Dasher, 2002, s. 75-82).

Semantik İnverson Yapısı

Önerilen "semantik inverson yapısı" (semantic inversion construct), yukarıdaki üç mekanizmanın hiçbirinin tek başına açıklayamadığı durumlarda, üçünün kümülatif işleyişiyle bir sözcüğün anlam polaritesinin tersine döndüğü bileşik süreci tanımlamaktadır. Bu yapı, Blank-Koch (1999) pejoration zinciri ile Traugott-Dasher (2002) bağlam kayması çerçevesini Türkçe hukuk söyleminin özgül koşulları içinde genişleten bir kavramsal araç olarak konumlandırılmıştır.

2.3. Birincil Kaynak Külliyatı

Çalışmada kullanılan birincil kaynaklar dört dönem dilimi kategorisi altında belirlenmiştir. Seçim ölçütleri: (1) ilgili dönemin egemen yazı geleneğini temsil etmek, (2) törü / töre sözcüğünü ya da işlevsel eş değerlerini içermek, (3) akademik edisyon veya eleştirel çeviri biçiminde günümüzde erişilebilir olmak. Bu ölçütlere göre belirlenen külliyat Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1: Birincil Kaynak Külliyatı

Dönem	Birincil Kaynak	Edisyon / Kaynak	Kapsam
Göktürk (8. yy)	KT, BK, TY yazıtları	Tekin (2003); Ergin (1980)	10.799 satır; 33 törü geçişi
Uygur-Karahanlı (8-11. yy)	Turfan belgeleri; DLT; KB	Özyetgin (2011); Ercilasun & Akkoyunlu (2014); Arat (1947)	89.861+61.995 satır; 297 KB geçişi
Moğol-Osmanlı (13-19. yy)	Büyük Yasa; Fatih KNN; Selim KNN	Alinge / Üçok (1967); Akgündüz (1990); Pulaha & Yücel (1988)	36 fragment; iki kanunname
Tanzimat-Cumhuriyet	1858 CKH; 765 s. TCK; 5237 s. TCK	Resmî Gazete; CEDAW (2005)	m.51, m.82/k; 4 içtihat

Not: CKH = Ceza Kanunname-i Hümâyûnu. KNN = Kanunname.

2.4. Veri Analizi Yöntemi

Birincil kaynaklarda törü / töre sözcüğünün her geçişi beş boyutlu bir analiz protokolüne tabi tutulmuştur. Bu protokol art zamanlı anlambilim çalışmalarındaki standart çözümleme aşamalarına (Ullmann, 1962; Geeraerts, 1997; Aksan, 2009) dayanmaktadır.

Beş Boyutlu Analiz Protokolü

1. Sözdizimsel konum: Sözcüğün cümle / söz öbeğindeki yeri; bu konum anlam işleviyle ilişkilendirilmektedir. 2. Kolokasyon analizi: Sözcükle birlikte en sık geçen eş konumlu sözcükler ve anlam çerçeveleri. 3. Anlamsal alan: Geçiş bağlamında sözcüğün normatif, ahlaki, dinî veya cezai hangi alana ait olduğu. 4. Değerlendirme eksen: Sözcüğün olumlu (+), olumsuz (-) ya da nötr (0) değer yükü taşıyıp taşımadığı. 5. Söylem türü: Kağan meşruiyet söylemi, hukuki pratik, kozmolojik söylem ya da ceza hukuku söyleminden hangisine ait olduğu.

Her dönem için sözcüğün değerlendirme eksenini ---’den ++++’e uzanan yedi basamaklı anlam statüsü ölçeğine göre konumlandırılmıştır. Dönemler arası karşılaştırma bu ölçek temelinde yapılmıştır. Analiz nitel niteliktedir. Nicel doğrulama amacıyla geçiş sıklıkları ve fiil dağılımları tablolarla desteklenmiştir. Bu yaklaşım, Creswell’in (2018) nitel araştırmada nicel destek verilerin kullanımına ilişkin önerisiyle uyumludur: Tam metin taramaları gibi nicel prosedürler nitel yorumlamanın güvenilirliğini güçlendiren bir destek olarak işlev görmekte, ana çerçeve nitel kalmaktadır.

2.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın inandırıcılığı (credibility) birkaç stratejiyle güçlendirilmiştir (Lincoln & Guba, 1985). Birincisi, tüm birincil metin atfları edisyonun satır / sayfa numarasıyla verilmektedir. İddialar metin tabanına dayandığı için doğrulanabilir kılınmıştır. İkincisi, bağımsız kaynaklardaki çakışan veriler üçgenleme (triangulation) ilkesiyle karşılaştırılmıştır. Üçüncüsü, dört kritik kaynak hatası bağımsız doğrulamayla tespit edilip düzeltilmiştir. Aktarılabilirlik (transferability) için kapsam ve külliyat yoğun betimlemeyle sunulmuştur. Tutarlılık (dependability) için beş boyutlu protokol sistematik biçimde uygulanmıştır. Teyit edilebilirlik (confirmability) için tüm iddialar birincil metin alıntılarıyla desteklenmektedir.

2.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Başlıca sınırlılıklar şunlardır: (1) Caferoğlu'nun (1968, s. 249) önerdiği Budist dharma-törâ bağlantı hipotezi sistematik doğrulama gerektirdiğinden hipotez statüsünde tutulmuştur; Uygur Budist çeviri külliyatının incelenmesi bu boşluğu kapatabilecektir. (2) Çalışma birincil yazılı kaynaklarla sınırlıdır; sözlü gelenek dışarıda tutulmuştur. (3) 2013 sonrası içtihat tutarlılığı bu araştırmanın kapsamı dışındadır.

3. Göktürk Dönemi'nde Törü: Devleti Kuran Norm (6-8. yy)

3.1. Birincil Kaynak: Orhun Yazıtları

İkinci Göktürk Kağanlığı'nın (682-744) erken döneminde Moğolistan'da dikilen Köl Tigin (KT, 732), Bilge Kağan (BK, 735) ve Tonyukuk (TY, yaklaşık 716-720) yazıtları, Türkçenin bilinen en eski yazılı metinlerini oluşturur. Çalışmada eleştirel edisyon olarak Tekin (2003) kullanılmıştır (bk. Ergin, 1980, s. 1-3).

3.2. Etimoloji ve Sözcüksel Yapı

Tekin (2003, L7171) törü sözcüğünü “sözlü yasa, töre; tören, merasim” olarak tanımlar. Türkçe köken itibarıyla sözcük, “türemek, yaratılmak, düzenlenmek” anlamlarına gelen tör- fiil kökünden türer (Saltuklu, 2019, s. 62; Düzgün, 2007, s. 203). Uygur Dönemi'nde Budist çeviri sürecinde törâ biçiminin Sanskritçe dharma ile yakınlaşmış olabileceği Caferoğlu (1968, s. 249) tarafından öne sürülmüş olmakla birlikte, bu önerme doğrulanabilmesi için Uygur Budist çeviri külliyatının sistematik taranmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla hipotez statüsünde kalmaktadır.

3.3. El-Törü Çifti: Devlet ve Norm

Yazıtlarda törü hemen her zaman il sözcüğüyle birlikte anılır. Tekin (2003, L5652) bu kolokasyonu KT D1, D8, D31 ve BK D3, D8, D18 konumlarında belgeler. Giraud (1999, s. 87; akt. Saltuklu, 2019, s. 63) şöyle yazmaktadır: “Törü, düzen, gelenek, töreyi temsil eder. İl siyasi iktidar fikrini verir, törünün hukuki müesseseler anlamında kullanılmış olması gerekir.” Her biri ötekinin varlığını zorunlu kılar; egemenlik ile normatif çerçeve birbirinden koparılamaz.

3.4. Beş Formül Tipi

Tekin (2003) taramasında törünün söz dizimsel ve anlam işlevi bakımından beş ayrı formül tipine ayrıldığı saptanmıştır. Bu tipler yalnızca terminolojik çeşitliliği değil, kavramın farklı bağlamlardaki işlevsel ağırlığını da yansıtmaktadır.

<p>Formül 1 Kurucu Anlatı (KT D2/BK D3)</p> <p>türük bodunun ilin törüsün tuta birmiş, iti birmiş “Türk halkının devletini ve töresini elinde tutmuş, yönetmiş.” Törü, kağanın birinci görevidir; tut- ve it- fiillerinin doğrudan nesnesidir.</p>
<p>Formül 2 Başarı Anlatısı (KT D16/BK D14)</p> <p>törüg kazanıp uça barmış “Töreyi kazanarak ayrıldı.” İkincil formül ol törüde üze eçim kağan olurtı kağanlığın törünün zeminine dayandığını gösterir; meşruiyet önceden gelir.</p>
<p>Formül 3 Kayıp Formülü (KT D9)</p> <p>tabgaç kağanka ilin törüsün alı birmiş “Çin kağanına devletini ve töresini veriyor.” Egemenlikle birlikte normatif kimlik de yitirilebilir.</p>
<p>Formül 4 Restorasyon Formülü (KT D13 / BK D12)</p> <p>eçüm apam törüsünçe yaratmış “Atam babamın töresince yeniden biçimlendirdi.” Fatih Kanunnamesi’ndeki “Atam dedem kanunudur.” ifadesiyle yapısal sürekliliği bu formülün 15. yüzyıl Osmanlı diline aktarılmış izini taşımaktadır.</p>
<p>Formül 5 Yıkılmazlık Formülü (KT D23/BK D19)</p> <p>elin törünün kem artatı udaçı erti “Devletini ve töresini kim yıkabilir, kim mahvedebilirdi?” Sözcüğün siyasal değer ekseninin zirvesi.</p>

3.5. BK D2 ve Ağır Törü

Tekin sözlük dizini (L4614): “ağır: ağır; değerli / a. törü BK D2.” Sözcüğün “değerli” sıfatıyla nitelenmesi, törünün hiyerarşik bir değer ölçeğinin parçası olduğunu kanıtlamaktadır. Transliterasyon (Tekin, 2003, L1995-1998): ol(u)r(u)p : bunça : (a)g(ı)r törüg : tört : bul(u)nd(a)kı [...] Bu Kut-Törü-Tengri üçgeninin “kozmetik ağırlık” metaforuyla örtüşmektedir.

3.6. Tonyukuk Yazıtı’nda Törünün Yokluğu

Tekin (2003) taramasında törü, Tonyukuk Yazıtı’nda doğrudan geçmemektedir. Söylem türü farkı bu yokluğu açıklar: KT ve BK kağan meşruiyet anlatısıdır; TY ise vezir-komutan anı anlatısıdır. Kağanlık ayrıcalığına özgü söylem öğeleri bu anlatı türünde yer almaz. Yokluk, sözcüğün kağan egemenlik söylemine özgü dağılım kalıbını belgeleyen bir kanıt olarak değerlendirilmelidir.

3.7. Fiil Sıklığı ve KT-BK Biçim Farkları

Tekin (2003) dipnotları KT-BK paralel geçişlerinde üç morfolojik fark saptamıştır. Dipnot 57 yazım hatası, dipnot 59 ünlü düşmesi, dipnot 69 -ñ / -g nöbetleşmesi. Bu varyantlar sözlü geleneğin canlı olduğunu göstermektedir. Törü ile birlikte kullanılan fiillerin sıklık dağılımı sözcüğün değer ekseninin nasıl kurulduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 2: *Orhun Yazıtları'nda Törü ile Kullanılan Fiil Sıklığı*¹

Fiil	Anlam	Sıklık	Anlam Yüğü
tut-	korumak, elinde tutmak	6×	Olumlu-kağanın görevi
kazgan-	kazanmak	5×	Olumlu-başarı
alı bir-	vermek (yitirmek)	4×	Olumsuz-kayıp
it-	düzenlemek, yönetmek	3×	Olumlu-yönetim
içgin-	terk etmek, bırakmak	2×	Olumsuz-kriz
yarat-	yaratmak, biçim vermek	1×	Olumlu -kuruluş

En kritik karşıtlık tut- (korumak) ile içgin (terk etmek) arasındadır. Bu ikili törünün kaybı ve yeniden kazanımı anlatsının dilsel iskeletini oluşturmaktadır.

3.8. Kut-Törü-Tengri Üçgeni ve Dönem Değerlendirmesi

Yazıtlarda törü, Tengri ve kut kavramlarıyla organik bir bütün kurar. Tengri kağana kut verir. Kut kağana töreyi tesis etme yetkisi verir; törü devlet ve toplumsal düzeni ayakta tutar. Birincil kanıt: ol törüde üze eçim kağan olurtı kağanlık törünün üstünde değil, zeminine dayanır (Ahmetbeyoğlu, 2020, s. 32-35). Bu dönemin anlam statüsü kurucu üst norm, devletle özdeş kozmik norm olarak konumlanmaktadır (+/+++).

4. Uygur-Karahanlı Dönemi'nde Törü (8-11. yy)

4.1. Uygur Turfan Belgeleri

Özyetgin'in (2011, Belleten 75(273), s. 337-360) yayımladığı Turfan belgeleri, törünün kağan söyleminden somut hukuki pratiğe inişini belgelemektedir. Ad03 belgesi dönemin terminoloji yapısını üç kavramda bütünleştirir: törü + yargu + yosun. Formül: törü yargu yosunu birle ata yazmış yazukka tegsün “Töre yargı yöntemiyle atanın yazılı suçuna ulaşsın.” Sözcük artık soyut bir norm olmaktan çıkmış, uygulanabilir bir hukuki sürecin parçasına dönüşmüştür. İl yañınça (“ülke örfüne göre”) ile yasa-takı kıyın (“resmî yasa cezası”) ikili sistem dengeli işlemektedir. Cengiz öncesi Uygur döneminde bu iki kaynak eş ağırlıklıdır; 1209 sonrasında

¹ Kaynak: Tekin (2003) tam metin taraması.

devlet tekeli güçlenince örfi törünün alanı daralmaya başlamış ve anlam daralmasının ilk kurumsal belgesi böylece oluşmuştur (Özyetgin, 2011, s. 352).

4.2. Divanü Lügati't-Türk: Beş Geçişin Sistemik Çözümlemesi

Ercilasun ve Akkoyunlu (2014) edisyonunda törü “örf, âdet (resm)” olarak tanımlanır. Arapça “resm” (normatif biçim) eşleştirmesi üç anlam katmanını aynı anda devreye sokmaktadır. Edisyonda törünün beş geçişi 66/52, 273/238, 276/240, 495/397 ve 542/443 numaralı kayıtlar belgelenmiştir. Aşağıda her geçiş beş boyutlu protokol uygulanarak ayrıca çözümlenmektedir.

DLT 66/52 Madde Başı Tanım. Söz dizimsel konum: madde başı, çevre cümlesiz; kolokasyon: “resm” (Arapça karşılık olarak); anlamsal alan: normatif / sosyal; değerlendirme eksen: nötr (sözlük tanımı); söylem türü: leksikografik kodifikasyon. Bu kayıt törünün İslam sonrası dönemde Arapça hukuki-normatif terminolojiyle eşleştirildiğini göstermektedir.

DLT 273/238 Atasözü I. Tam Metin: küç eldin kirse törü tünlükten çıkar “Zulüm avludan girse töre bacadan çıkar.” Söz dizimsel konum: özne (törü); kolokasyon: küç (zulüm) karşıtı, çık-fiili; anlamsal alan: ahlaki-normatif; değerlendirme eksen: olumlu (zulümle karşıt); söylem türü: didaktik gelenek. Mekansal metafor güçlüdür: töre baskı altında yukarıya, aşkın alana çekilir. Bu metafor KB'deki “göğü tutan destek” imgesini incelemektedir.

DLT 276/240 Atasözü II. Tam Metin: il kaldı törü kalmaz “Ülke terk edildi ama töre terk edilmedi.” Edisyonun dipnotu: “işin uygun şekilde yapılması için söylenir.” Söz dizimsel konum: özne; kolokasyon: il karşıtı; anlamsal alan: kurumsal-normatif; değerlendirme eksen: olumlu, kararlı; söylem türü: didaktik gelenek. Bu kayıt törenin devletten varlıksal bağımsızlığını, Göktürk il-törü çiftinin ötesine geçen bir varoluşsal iddiayı barındırmaktadır.

DLT 495/397 Karahanlı Töre Anlatımı. Söz dizimsel konum: belirteç tümleci (törüçe “töreye göre”); kolokasyon: devlet yönetimi sözcükleriyle; anlamsal alan: hukuki-yönetimsel; değerlendirme eksen: olumlu, normatif zemin; söylem türü: kurumsal hukuk. Bu kayıt sözcüğün hâlâ devlet düzeninin ölçütü olarak kullanıldığını göstermektedir.

DLT 542/443 Şiir Kaydı. Tam metin: endik kişi tetilsün / il törü yetilsün “Akılsız kişi akıllansın, ülke töreye kavuşsun” (yetil- = kavuşmak, erişmek). Söz dizimsel konum: nesne (törü); kolokasyon: il + yetil-; anlamsal alan: özlem; değerlendirme eksen: olumlu, ulaşılması gereken hedef; söylem türü: lirik özlem. Göktürk'te kağan törüyü tut- (“tutmak”) iken DLT'de ülke töreye yetil- (“kavuşmak”) durumundadır: özne kayması bu kayıta açıkça başlamaktadır.

DLT'nin çowı maddesi altında geçen Hotan töresi kaydı analitik olarak önemlidir: “Hotan töresine göre hakandan iki derece sonra gelene verilen ünvan.” Sözcüğün bölgesel bir norm sistemi anlamında kullanılması, evrensel normdan yerel uygulamaya doğru H1 daralmasının coğrafi boyutunu belgelemektedir. Ayrıca DLT'nin Oğuz lehçesi kaydı (417/327) ek bir anlam dallanması sergilemektedir: genel Türkçede törüt- “yaratmak” (Tengri törütti ilahi eylem) iken Oğuz lehçesinde aynı fiil “planlamak, ıslah etmek” (beşerî eylem) demektedir. İlahi kaynaktan beşerî uygulamaya kayış, diyalektal düzeyde de belgelenmiştir.

4.3. Kutadgu Bilig: Kozmolojik Adalet Felsefesinin Zirvesi

KB (Arat, 1947) tam metin taraması şu dağılımı ortaya koymaktadır: 297 satır törü, 39 törütti / törüt- (Allah'ın yaratma eylemi), 17 törütgen (Yaratan sıfatı), 22 törü tüz kolokasyonu (töreyi uygula), 5 törü birgüçi (törü veren), 16 törü birle (törü ile). Bu yoğunluk yaklaşık %0,5'lik satır oranına karşılık gelmekte ve dönemin anlam zirvesini sayısal olarak teyit etmektedir.

KB'nin Beş Kritik Beyiti (Arat, 1947)

B.354-355: bu kün togdı tigli törü ol köni - Hükümdar köni törü ile özdeşleştirilir.
B.3471-72: bu kök turgüki ol könilik törü / törü artasa kök turumaz örü - Kozmik statünün zirvesi. B.3192: ugan ol köni çın törü birgüçi - Allah, gerçek törü veren olarak tescil edilir.
B.1374: törü tüz yoritgıl - Yöneticinin görevi: töreyi adil uygulamak. B.3750: törüsüz tapugçı yaramaz erinç -Töresiz hizmetçi asla işe yaramaz; toplumsal ahlak ölçütü.

Törü birgüçi ünvanının hem Allah (B.3192) hem hükümdar (B.1458) için kullanılması KB'nin yapısal bütünlüğünü ortaya koymaktadır. Beşerî yönetim ilahi düzenin yansımasıdır. Adalıoğlu'na (2013, s. 243-245) göre KB, kanun-törü ile ifade edilen adaleti devlet modelinin temelini koymaktadır. Böylece törü, Göktürk'teki kurucu norm konumundan Karahanlı döneminde kozmik adalet ilkesine evrilmiştir.

5. Moğol ve Osmanlı Dönemi'nde Törü / Töre (13-19. yy)

5.1. Moğol Büyük Yasası: İlk Kurumsal Kötüleşme

Büyük Yasa öncesinde her Moğol boyu yazılmamış örf ve âdet hukukuna göre yaşamaktaydı (Alinge / Üçok, 1967). Alinge edisyonunun köken dipnotu: "Yasa (veya Yasak) kanun demektir." Arsal'ın (1947, s. 263) üçlü eşitlemesi yasak = kanun = törü üç dönemin terminoloji sürekliliğini özetlemektedir. Büyük Yasa'nın bozkır töresinin yazılı kodifikasyonu olduğu Barthold, Vladimirtsov ve Togan'ın ortak görüşüdür (İnalcık, 1958, s. 106).

Makrizi'nin aktarımı (Alinge / Üçok, 1967): Yasa'ya uymak Moğollar için "bir nevi din mahiyetinde idi." Batu'nun sözü: "Yasa"ya aykırı hareket eden herkes kafasını kaybeder." KB'deki "törüsüz tapugçı yaramaz" (işe yaramaz) ile bu ifade arasındaki mesafe, işe yaramazlık ile ölüm arasındaki uçurum, anlam kötüleşmesinin en somut ölçüsüdür.

5.2. Osmanlı'da Terminoloji Zinciri

İnalcık (1958, s. 103-106), Osmanlı örfünün doğrudan Türk devlet telakkisinden beslendiğini Orhun Yazıtları'na dayanarak kanıtlamaktadır. Tursun Bey (Tarih-i Ebü'l-Feth, ed. Tulum, 1977, s. 13; aktaran İnalcık, 1958, s. 103) terminoloji köprüsünü kuran kritik aktarımı sunmaktadır: "nizâm-i âlem için... yasag-i pâdişahi derler ki, urefâmızca ona örf derler Cengiz Han yasası gibi." Terminoloji zinciri: törü → yasa / yasak → örf.

Fatih Sultan Mehmed'in kanunnâme hatt-ı hümayûnu (Akgündüz, 1990, s. 110; İnalcık, 1958, s. 110): "Bu kanun bu kanunnâme atam ve dedem kanunudur, benim dahi kanunumdur." Bu ifade Göktürk'teki eçüm apam törüsünce formülünün 15. yüzyıl karşılığıdır. Kenanoğlu (2005, s. 143): Osmanlı'da kanun yerine "yasa veya yasak" kullanımı Moğol-Türk terminoloji mirasının sürekliliğini belgeler. Akgündüz (1990, s. 227): "Osmanlı Devleti eski Türk örf-âdetlerinden... istifade etmiştir." Selim Kanunnamesi (Pulaha & Yücel, 1988): "töreye ait alışkanlığı yine alışılmış bir biçimde ortaya çıkartması anlaşılabilir bir husustur."

5.3. Tanzimat-Cumhuriyet Dönemi: H3 Hipotezinin Kritik Halkası

Osmanlı'nın son dönemindeki Batılılaşma süreci, törü / törenin normatif söylemden kopuşunu kurumsal düzeye taşıyan eşiktir. Selçuklu-İlhanlı geçiş döneminde (13-15. yy) töre, Cengiz Yasası ile şeri hukuk arasında sıkışmıştır. İlhanlı Dönemi (1256-1335) bu açıdan kritik bir laboratuvar konumundadır: Turan'a (1958, ss. 285-287) göre İlhanlı mahkemelerinde yarguçu (yargıç) önünde hem Cengiz Yasası'na hem şeri hukuka göre yargılama yapılmakta, iki sistem eş güdümlü uygulanmaktaydı. Bu geçici denge Osmanlı'nın örf-i sultani geleneğiyle kısmen korunmuş, sonraki kodifikasyon hareketlerinde bozulmuştur.

1858 Osmanlı Ceza Kanunnamesi Napolyon'un 1810 tarihli Code Pénal'inden (1832 revizyonu) uyarlanmıştır (Tuğ Onaran, 2022, s. 210). Bu Batı modeli transferi iki sonuç doğurmuştur. Bir yanda şeri ceza hukukunun alanı kısıtlanmış, öte yanda yerel töre geleneği ceza söyleminin dışında bırakılmıştır. Namus ve ırz kavramları Batı kökenli "onur / chastity" kategorileriyle karşılanmış, töre bu süreçte devlet hukuku yazınından çekilmeye başlamıştır.

1926 tarihli 765 sayılı Türk Ceza Kanunu (Resmî Gazete, 13.03.1926, Sayı 320) İtalyan Zanardelli modelini izlemiştir. Töre kavramı bu kanunda yer almadığı gibi, töre / namus gerekçeli öldürmeler m.51 haksız tahrik indirimi kapsamında yani suçun ağırlaştırıcısı değil hafifleticisi olarak değerlendirilmiştir. Anlam statüsü arttırıcıdan azaltıcıya tersine dönmüştür.

AP-3 Yanıtı: Beş Halkalı Terminoloji Zinciri

(1) Arsal: yasak=kanun=törü üçlemesi. (2) Tursun Bey: yasag-i padişahi=örf=Cengiz Han yasası prototipi. (3) Akgündüz: eski Türk örf-âdetlerinden istifade. (4) Selim KNN: töreye ait alışkanlık kanunnâmenin zemini. (5) Kenanoğlu: kanun=yasa=yasak eş değerliği. Bu dönemin anlam statüsü kurumsal daralma ve olumsuzlaşmayı belgeler (-).

6. Tck Madde 82/K: Semantik İnversonun Tamamlanması

6.1. Madde Metni ve Tarihsel Bağlam

5237 Sayılı TCK Madde 82/1-k (RG 12.10.2004, Sayı 25611)

Kasten öldürme suçunun (k) Töre saikiyle işlenmesi hâlinde, kişi ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılır.

765 sayılı eski TCK bu nitelikli hâli içermemekteydi; töre / namus gerekçeli öldürmeler m.51 haksız tahrik indirimi çerçevesinde hafifletilmekteydi (Altındal, 2019, s. 15-18; Yeşilyurt, 2024, s. 22-24; Avcı, 2005, s. 15). 5237 sayılı TCK bu yanlış uygulamayı tersine çevirmiş, kavramı bağımsız ağırlaştırıcı neden olarak kodifiye etmiştir. Pratik fark belirleyicidir: töre saiki ağırlaştırılmış müebbet, salt namus güdüsü m.81+m.29 indirimi (8-12 yıl mümkün) demektir.

6.2. Yasama İradesi ve Uluslararası Baskı

TCK m.29 gerekçesi: "Maddeye bu ibarenin eklenmesinin amacı, ülkemizde özellikle töre veya namus cinayeti olarak adlandırılan akraba içi öldürme suçlarında haksız tahrik indiriminin yanlış biçimde uygulanmasının önüne geçmektir." Adalet komisyonu kavramı öğretiyeye ve yargıya bırakmıştır (YCGK, 2013/456 aktarımıyla). CEDAW Komitesi (2005, A/60/38, para.363), "töre / custom killing" teriminin namus cinayetleri için daha hafif kovuşturmayaya yol açabileceği

konusundaki kaygısını açıkça ifade etmiştir. CEDAW'ın bizzat bu terminoloji seçimini sorunlu bulması, H3 hipotezini desteklerken düzenlemenin uluslararası beklentileri tam olarak karşılayıp karşılamadığı sorusunu açık bırakmaktadır (Doğan, 2016; Otacı, 2013, s. 38-44).

6.3. YCGK 2013: Töre ≠ Namus

YCGK 19.11.2013, E.2013/1-355, K.2013/456 (Emsal Karar)

“Yasa koyucunun bilinçli bir tercih olarak «töre saiki» kavramına yer verdiği ve «namus saiki» kavramını kullanmadığı... buna karşın toplumda «namus cinayeti» olarak adlandırılan her kasten öldürme fiilini töre saikiyle kasten öldürme içinde değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin bir iradesinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.” “Namus saiki ile töre saiki kavramları özdeşleştirilemez. Bu 5237 sayılı TCK'nın 2/3. maddesi uyarınca yasal olanak bulunmamaktadır.”

YCGK kararındaki kritik nüans şudur: mahkeme, sözcüğün “genelde iyi, zaman zaman kötü” anlam taşıyabildiğini açıkça teslim etmektedir. Bu tespit semantik inversiyon argümanı açısından iki katmanlı bir tablo ortaya koymaktadır. Birincisi, ceza hukuku söylemi katmanındadır. Yasa koyucunun bilinçli tercihi ve YCGK içtihadı sözcüğü ağırlaştırıcı suç unsuru olarak konumlandırmaktadır. Bu katmanda normatif polarite tersine dönmüştür. İkincisi, gündelik dil ve sosyokültürel kullanım katmanındadır. Sözcük “âdet, gelenek, ahlaki davranış biçimleri” anlamını korumakta, çift değerliliğini sürdürmektedir. Bu nedenle H2 hipotezi şöyle formüle edilmelidir: “Semantik inversiyon ceza hukuku söylemi katmanında doğrulanmıştır. Gündelik dil katmanında ise dönüşüm devam etmekte olup sözcük tarihsel olumlu anlamını korumaktadır.” Bu formülasyon hem YCGK'nın saptamasına sadık kalmakta, hem inversiyonun kapsamını tarif eden teorik dürüstlüğü sağlamaktadır.

Kanunilik ilkesi boyutu bu çift değerlilikten doğrudan beslenmektedir. “Töre” yasal olarak tanımsız bırakılmış, mahkemeler 2005-2013 arasında suçun içeriğini üç kez yeniden belirlemiştir (Otacı, 2013, s. 38-44; Akbaba, 2008, s. 340-345). İchtihat değişkenliği sözcüğün ~1400 yıllık anlam çokluğunun hukuki pratiğe yansımaları olarak okunmalıdır.

6.4. İchtihat Evrimi: Üç Aşama

Aşama I (2005-2010): Y. 1. CD, 14.03.2008, E.2007/6700, K.2008/1986 - Aile meclisi kararının kanıtlanmaması durumunda töre saiki oluşmaz. Aşama II (2010-2013): Y. 1. CD, 27.04.2010, E.2009/6525, K.2010/3023 - Bireysel karar yeterli; içtihat dönüşümü. Aşama III (2013-günümüz): YCGK 2011/130 + YCGK 2013/456 - Töre≠namus; kıyas yasağı. Sekiz yılda üç yeniden tanımlama, sözcüğün anlam tarihinin hukuka taşıdığı belirsizliğin doğrudan göstergesidir.

AP-4 Yanıtı Hipotez Değerlendirmesi

H1 (Bileşik dönüşüm): Anlam daralması (Turfan), kötüleşme (Büyük Yasa), bağlam kayması (Tursun Bey) kümülatif olarak işlemiştir. Hipotez ampirik destek bulmuştur. H2 (Semantik inversiyon): Ceza hukuku söylemi katmanında normatif polarite tersine dönmüştür. Bu katmanda hipotez doğrulanmaktadır. Toplumsal dil katmanında çift değerlilik sürmekte olup inversiyon hukuki söylemle sınırlıdır. H3 (Hukuki söylem kayması): 1858/1926 Batı modeli, 2004-2005 AB uyum süreci ve CEDAW 2005 A/60/38 para.363 ile kuvvetli biçimde desteklenmektedir.

7. Tartışma ve Sonuç

7.1. Araştırmanın İlgili Literatürdeki Yeri

Art zamanlı anlam bilim alanında Traugott ve Dasher (2002), anlam değişmelerinin büyük bölümünün söylemsel bağlam kaymasından kaynaklandığını göstermiştir. Blank ve Koch (1999), sözcüklerin anlam değişmesini kültürel ve bilişsel dönüşümlerle açıklamaktadır. Geeraerts (1997), prototipik anlam merkezinin tarihsel olarak kayabileceğini ortaya koymuştur. Önerilen “semantik inversiyon yapısı”, prototipik anlam merkezinin yalnızca kaymadığını, bütünüyle tersine döndüğünü betimlemekte ve bu bakımdan söz konusu çerçeveleri genişletmektedir. Hamilton, Leskovec ve Jurafsky’nin (2016) büyük veri üzerinden yürüttüğü istatistiksel anlam değişmesi çalışmasıyla bu araştırma metodolojik olarak tamamlayıcı niteliktedir.

~1400 yıllık dönüşüm süresinin alan yazınındaki konumunu kavramak için bir kıyaslama bağlamı sunmak gerekmektedir. Türkçede karşılaştırılabilir uzunlukta anlam değişmeleri sınırlı sayıdadır. Aksan’ın (2009) çalışmalarında belgelenen örneklerin büyük bölümü ya yüz iki yüz yıllık (kısa dönemli) ya da daralma / genişlemenin tek bir biçiminden ibaret (basit) dönüşümlerdir. Üç mekanizmanın kümülatif işleyişiyle inversiyona yol açan, üstelik kayıt altındaki en eski metinden günümüz ceza kanununa uzanan bir örnek alan yazınında ender bir konumdadır. İngilizce gay, awful ya da silly gibi sıkça anılan pejoration örnekleri ortalama 200-400 yıllık dönüşümlerdir. Semantik inversiyon yapısı bunlardan hem süre hem mekanizma sayısı bakımından ayrılmaktadır.

Türkiye akademik kültüründe töre konusunu ele alan çalışmalar bu araştırmayla karşılaştırıldığında Tablo 3’teki tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3: Alan Yazınındaki Çalışmaların Karşılaştırmalı Konumlandırılması²

Çalışma	Dönem Kapsamı	Yöntem	Disiplin	TCK m.82/k Boyutu
Pamir (2009)	Orta Asya (8-13. yy)	Hukuk tarihi	Hukuk	Yok
Uğurlu & Yılmaz (2011)	Göktürk-Osmanlı	Siyaset bilimi	Tarih / siyaset	Kısıtlı
Sav (2003)	Genel Türkçe	Art zamanlı anlambilim	Dil bilimi	Yok
Düzgün (2021)	Genel tarihsel	Betimleme	Dil bilimi	Yok
Altındal (2019)	2005-2019	Ceza hukuku	Hukuk	Merkezde
Yeşilyurt (2024)	2005-2024	Ceza hukuku	Hukuk	Merkezde
Tohumcu (2018)	Göktürk	Söz dizimsel kalıp	Dil bilimi	Yok

² Kapsam ve disiplinler sınırlar açısından değerlendirme.

Bu çalışma	Göktürk-2005	Art zamanlı semantik	Dil bilimi+Hukuk	Merkezde
------------	--------------	-------------------------	------------------	----------

Tablo 3, alan yazınındaki çalışmaların kapsam ve disiplinler sınırlarını netleştirmektedir. Bu araştırmanın ayırışan özelliği, hem en geniş zaman dilimini hem en geniş disiplinler kapsamı barındırmasıdır. Pamir (2009) ve Uğurlu-Yılmaz (2011) terminoloji değişimini siyasi-kurumsal süreç olarak işlemiş, söz dizimsel ve anlamsal mekanizmaları ihmal etmiştir. Sav (2003) genel anlambilim metodolojisi sunmuş, törü / töre üzerine odaklanmamıştır. Düzgün, (2021) tarihsel betimleme yapmış, birincil metin taraması ve TCK içtihat analizi içermemektedir. Altındal (2019) ve Yeşilyurt (2024) ceza hukuku merkezlidir, tarihsel anlam evrimi boyutundan yoksundur. Tohumcu (2018) söz dizimsel kalıpları eş zamanlı düzlemde işlemiştir.

7.2. Özgün Katkılar

<p>Özgün Katkı 1: Semantik İnceleme Yapısı</p> <p>Anlam daralması, kötüleşmesi ve bağlam kaymasının kümülatif işleyişini kavramlaştıran bu yapı, Türk dil bilimi ve hukuk tarihi literatürüne özgün bir araç sunmaktadır. Klasik enantiosemi ve semantic polarity reversal kavramlarından üç noktada ayırışmaktadır: art zamanlı (eş zamanlı değil), bileşik (tek mekanizmalı değil), söylem türü değişimi merkezli.</p>
<p>Özgün Katkı 2: 33 Geçiş ve 5 Formül Tipi</p> <p>Tekin (2003) edisyonu üzerindeki tam metin taramasıyla 33 geçiş ve beş işlevsel formül tipi tanımlanmıştır. Orhun Yazıtları'nda törünün söz dizimsel konumuna ve anlam işlevine dayalı bu tipoloji Türk dil bilimi literatüründe daha önce yapılmamış bir çalışmadır.</p>
<p>Özgün Katkı 3: Beş Halkalı Terminoloji Zinciri</p> <p>Göktürk'ten TCK'ya uzanan: törü→yasa→örf→kanun→töre saiki zincirinin birincil kaynaklara dayalı belgelenmesi, Türk hukuk tarihi yazımı için yeni ve doğrulanmış bir veri kümesidir.</p>
<p>Özgün Katkı 4: Tanzimat-Cumhuriyet Halkası</p> <p>1858 Code Pénal uyarlaması ve 1926 Zanardelli modeli arasındaki köprünün töre söylemi üzerindeki etkisi, H3 hipotezinin kilit halkası olarak ilk kez belgelenmektedir.</p>
<p>Özgün Katkı 5: CEDAW Paradoksu</p> <p>TCK m.82/k'daki "töre saiki" teriminin hem AB uyum sürecinin ürünü hem de CEDAW'ın bizzat sorunlu bulunduğu bir tercih olduğunun belgelenmesi, uluslararası hukuk yerel terminoloji gerilimine özgün bir boyut katmaktadır.</p>

Özgün Katkı 6: Kanunilik Sorununun Anlam Bilimsel Kökleri

TCK m.82/k'nın sekiz yıllık içtihat değişkenliğinin salt hukuki yorum sorunu olmayıp sözcüğün ~1400 yıllık anlam çokluğunun yansımaları olduğunu gösterilmesi, dil bilimi ceza hukuku kesişiminde özgün bir teorik katkıdır.

7.3. Hipotez Değerlendirme Özeti

Üç hipotezin sınanması Tablo 4'teki sonuçları vermiştir.

Tablo 4: Hipotezlerin Sınanma Sonuçları³

Hipotez	Test Edilebilirlik Kriteri	Ampirik Kanıt	Sonuç
H1 (Bileşik dönüşüm)	Üç mekanizma da farklı dönemlerde belgelenmeli	Daralma (Turfan), kötüleşme (Büyük Yasa), bağlam kayması (Tursun Bey)	Doğrulandı
H2 (Semantik inversiyon)	Değer eksenini tersine dönmeli; katman belirtilmeli	TCK m.82/k vs KT D2: polarite tersi. YCGK 2013: hukuki söylem katmanı	Kısmen doğrulandı / hukuki söylem katmanında
H3 (Hukuki söylem kayması)	Batı modeli + uluslararası norm bağlantısı belgelenmeli	1858 Code Pénal + 1926 Zanardelli + CEDAW 2005 A/60/38 para.363	Doğrulandı

Sonuç

Bu çalışma, tek bir sözcüğün ~1400 yıllık tarihi üzerinden Türk dili, hukuku ve toplumsal düşüncesinin birbirine bağlı evrimini izlemiştir; söz dizimsel analiz, filoloji, hukuk tarihi ve anlambilim yöntemlerini bir araya getirerek bütünlük bir tarihsel anlambilim çalışması ortaya koymuştur.

Dil bilimsel düzlemde “semantik inversiyon yapısı” Türk dil bilimi literatürüne kazandırılmıştır; bu yapı, klasik anlam değişimi sınıflandırmalarıyla kapsanamayan bileşik dönüşümleri tanımlamak için işlevsel bir araçtır. Hukuk tarihi düzleminde Göktürk törüsünden Osmanlı örfüne ve oradan TCK m.82/k'ya uzanan beş halkalı terminoloji zinciri belgelenmiştir; Türk hukuk tarihi yazımına doğrulanmış yeni bir veri kümesi katılmıştır. Dil-hukuk kesişim düzleminde ise TCK m.82/k'daki anlam belirsizliğinin tarihsel anlambilim araçlarıyla açıklanması, modern Türk ceza hukukunun terminolojik seçimlerini anlamak için disiplinler arası bir yol önermektedir.

³ Hipotezler artzamanlı semantik analiz çerçevesinde sınanmıştır.

Gelecek araştırma için üç başlık önerilmektedir: (1) hesaplamalı dil bilimi yöntemleriyle töre sözcüğünün dijitalleştirilmiş Osmanlı arşiv metinlerindeki bağlam dağılımının analizi; (2) diğer Türk topluluklarında benzer kavramların karşılaştırmalı art zamanlı analizi; (3) YCGK içtihadının 2013 günümüz dönemindeki tutarlılığının hukuk dil bilimi perspektifinden incelenmesi.

Araştırma konusunun dayandığı temel, alan yazınındaki karşılığı, araştırmanın önemi, araştırmanın problem durumu ve araştırmanın amaçları giriş kısmında belirtilmelidir.

Beyanlar

Telif Hakkı Beyanı: CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destekleyen Kuruluşlar: Çalışmada destekleyen kuruluşlar bulunmamaktadır.

Etik Onay ve Katılımcı Onayı: Çalışma etik onay ve katılımcı onayı gerektirmemektedir.

İntihal Beyanı: Bu makale intihal programıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

YZ Araçlarının Kullanımı: Yazar, bu makalenin oluşturulmasında Yapay Zekâ (YZ) araçlarını kullanmadığını beyan etmektedir.

Kaynaklar

- Adalıoğlu, H. H. (2013). Bir siyasetnâme olarak Kutadgu Bilig. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 34, 237-253.
- Ahmed, N. S. A. (2025). *Ceza hukuku kapsamında kadınların namus ve töre saiki ile öldürülmesi: Türkiye-Irak mukayeseli çalışma*. [Yüksek lisans tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- Ahmetbeyoğlu, A. (2020). Eski Türklerde kut ve töre bağlamında hükümlanlığın hududları. *Tarih Dergisi*, 71(1), 29-50.
- Akbaba, Z. B. (2008). Töre, namus ve töre saikiyle adam öldürme. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 75, 333-352.
- Akgündüz, A. (1990). *Osmanlı kanunnameleri ve hukukî tahlilleri I: Osmanlı hukukuna giriş ve Fatih devri kanunnameleri*. Faisal Eğitim ve Yardımlaşma Vakfı.
- Aksan, D. (2009). *Anlambilim: anlambilim konuları ve Türkçenin anlambilimi*. Engin.
- Alinge, C. (1967). *Moğol kanunları* (C. Üçok, Çev.). Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.
- Altındal, E. (2019). *Töre saikiyle öldürme suçu*. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Arat, R. R. (1947). *Yusuf Has Hâcib: Kutadgu Bilig I metin*. Türk Dil Kurumu.
- Arsal, S. M. (1947). *Türk tarihi ve hukuk*. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi.
- Avcı, M. (2005). Töre cinayetleri açısından sosyal-hukuki düzenlemelerin evrimi. *Ekev Akademi Dergisi*, 9(22), 1-26.
- Blank, A., & Koch, P. (1999). *Historical semantics and cognition*. De Gruyter Mouton.
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu.
- CEDAW Komitesi. (2005). *Concluding observations of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women: Turkey*. U.N. Doc. A/60/38, paras. 350-387. United Nations.

- Creswell, J. W. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (5th ed.). SAGE.
- Doğan, R. (2016). Yargıtay kararlarında töre saikiyle öldürme suçu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 126.
- Düzgün, D. (2007). Divanü Lügati't Türk'te sosyal normları karşılayan kavramlar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 35, 201-215.
- Düzgün, D. (2021). Tarihî seyri içinde yüklendikleri anlam ve işlevler bakımından töre ve örf kavramları. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 66, 264-308.
- Ercilasun, A. B., & Akkoyunlu, Z. (2014). *Kâşgarlı Mahmud: Dîvânu Lugâti't-Türk*. Türk Dil Kurumu.
- Ergin, M. (1980). *Orhun abideleri*. Boğaziçi.
- Geeraerts, D. (1997). *Diachronic prototype semantics: A contribution to historical lexicology*. Oxford University Press.
- Giraud, R. (1999). *Göktürk İmparatorluğu* (İ. Mangaltepe, Çev.). Ötüken Neşriyat.
- Hamilton, W. L., Leskovec, J., & Jurafsky, D. (2016). Diachronic word embeddings reveal statistical laws of semantic change. *Proceedings of the 54th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics (ACL 2016)*, 1489-1501. <https://doi.org/10.18653/v1/P16-1141>
- İnalçık, H. (1958). Osmanlı hukukuna giriş: Örfi-sultani hukuk ve Fatih'in kanunları. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 102-126. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000000371
- İskender, S. Z. (2011). *Öğreti ve yargısal kararlar ışığında töre saikiyle öldürmek suçu (namus cinayetleri)*. Yetkin.
- Kenanoğlu, M. M. (2005). Osmanlı kanunnâmeleri neşriyatı üzerine bir tahlil. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3(5), 141-186.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. SAGE.
- Otaç, C. (2013). Töre saikiyle kasten öldürme suçuna dair Yargıtay Ceza Genel Kurulu kararlarının eleştirisi. *Terazi Hukuk Dergisi*, 8(77), 38-44.
- Özyetgin, A. M. (2011). Turfan Uygurlarında ceza hukukuyla ilgili uygulamalar. *Türk Tarih Kurumu Belleten*, 75(273), 337-360.
- Pamir, A. (2009). Orta-Asya Türk hukukunda töre kavramı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 58(2), 359-376. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001574
- Pulaha, S., & Yücel, Y. (1988). *I. Selim kanunnamesi (1512-1520) ve XVI. yüzyılın ikinci yarısının kimi kanunları*. Türk Tarih Kurumu.
- Saltuklu, Z. (2019). Türklerde töre. *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 61-66.
- Sav, B. (2003). Anlam değişimleri üzerine art zamanlı bir inceleme. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(1), 147-166.

- Selçuk, E. (2000). *Batı Türkçesinde anlam değişimleri*. [Yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Tekin, T. (2003). *Orhon yazıtları: Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk*. Bilgesu.
- Tohumcu, L. (2018). *Kök Türk yazıtlarındaki kalıp sözler*. [Yüksek lisans tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Traugott, E. C., & Dasher, R. B. (2002). *Regularity in semantic change*. Cambridge University Press.
- Tuğ Onaran, B. (2022). 1858 Ceza kanunname-i hümayununda ırz ve namus kavramlarının kodifikasyonu ve toplumsal cinsiyet. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, V(2), 209-239.
- Turan, O. (1958). *Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi tarihi*. İstanbul Matbaası.
- Tursun Bey. (1977). *Tarih-i Ebü'l-Feth* (A. M. Tulum, Haz.). Fetih Cemiyeti. (Özgün eser yaklaşık 15. yüzyıl).
- Türk Ceza Kanunu (5237 sayılı). (2004, 12 Ekim). Resmî Gazete (Sayı: 25611).
- Türk Ceza Kanunu (765 sayılı). (1926, 13 Mart). Resmî Gazete (Sayı: 320).
- Uğurlu, S., & Yılmaz, K. (2011). Türk devlet yönetme geleneğinde töreden örfе değişim. *Turkish Studies*, 6(2), 949-972. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.2172>
- Ullmann, S. (1962). *Semantics: An introduction to the science of meaning*. Blackwell.
- Yargıtay 1. Ceza Dairesi. (2008, 14 Mart). E: 2007/6700, K: 2008/1986.
- Yargıtay 1. Ceza Dairesi. (2010, 27 Nisan). E: 2009/6525, K: 2010/3023.
- Yargıtay Ceza Genel Kurulu. (2011, 14 Haziran). E: 2011/1-138, K: 2011/130.
- Yargıtay Ceza Genel Kurulu. (2013, 19 Kasım). E: 2013/1-355, K: 2013/456.
- Yeşilyurt, M. A. (2024). *Töre saikiyle kasten öldürme suçu*. [Yüksek lisans tezi]. Atılım Üniversitesi.
- Yıldız, N. (2019). *Şanlıurfa örneğinde töre saikiyle insan öldürme suçu*. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.

